

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2024, 24: 228-263

**Hz. Osman Taraftarı Bir Sahâbînin Biyografisi: Mısır Eşrafından
Muâviye b. Hudeyc**

Recep ERKOCAASLAN

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı

Associate Professor, Çankırı Karatekin University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Sira al-Nabî and Islamic History

Çankırı / Turkey

recepkoçaslan@karatekin.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9811-5524

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Ağustos / August 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 6 Kasım / November 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı / Issue: 24 **Sayfa /Page:** 228-263.

Atıf / Cite as: Erkocaaslan, Recep. “Hz. Osman Taraftarı Bir Sahâbînin Biyografisi: Mısır Eşrafından Muâviye b. Hudeyc [Biography of a Şahâbî Who Was a Supporter of ‘Uthmân: Mu‘âwiya b. Hıdayd], One of the Egyptian Notables]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 24 (December 2024): 228-263.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1534688>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Biography of a Şahâbî Who Was a Supporter of ʿUthmân: Muʿâwiya b. Ĥudayj, One of the Egyptian Notables

Abstract

Muʿâwiya b. Ĥudayj, who belonged to the Banū Tujîb tribe of the Yemeni-origin Kindah clan, is an important figure frequently mentioned in connection with events centered around Egypt. As one of the leaders of his tribe, Muʿâwiya, along with his tribe, demonstrated significant valor in the early Islamic conquests. Although he did not personally take part in the events, he witnessed significant incidents such as the killing of Caliph ʿUthmân, the Battle of the Camel (Jamal), and the Battle of Şiffin, which marked the first confrontations among Muslims. He held the belief that Caliph ʿUthmân was justified during the siege and eventual assassination, while those who opposed him were in the wrong. The importance of Muʿâwiya b. Ĥudayj in Islamic history can be primarily focused on two points. Firstly, the conversations between Muʿâwiya b. Ĥudayj and Muĥammad b. Abū Bakr during the incident of the latter's killing are particularly noteworthy as they demonstrate how society was completely divided into two opposing groups regarding Caliph ʿUthmân. Another significant aspect of Muʿâwiya b. Ĥudayj's role in Islamic history is his fulfillment of crucial duties such as command and governorship during the early İfrîqiyah campaigns centered in Egypt and the first campaign to Sicily. For the aforementioned reasons, a detailed examination of Muʿâwiya b. Ĥudayj, for whom no comprehensive study exists in our country, would fill an important gap in the field. This study aims to present the life of Muʿâwiya b. Ĥudayj with a descriptive and analytical perspective in a cohesive manner. The narrations related to Muʿâwiya b. Ĥudayj will be compared with general accounts of Islamic history to strive for the most accurate conclusions. Although there are different claims about him, it is almost certain that Muʿâwiya b. Ĥudayj was a Companion (Şahâbî). His name is not mentioned in the events that took place during the time of the Prophet or the Caliph Abū Bakr. It can be stated that he began to play a significant role starting with the Battle of Yarmūk during the Caliphate of ʿUmar. Muʿâwiya b. Ĥudayj participated in the conquest activities in the Egyptian region alongside ʿAmr b. al-ʿÂş during the time of ʿUmar, and from then on, his name is mentioned in events centered around Egypt. From the time of Caliph ʿUthmân onward, he also undertook important roles in the conquest activities in the İfrîqiyah region.

When the opposition movement that resulted in the killing of Caliph ‘Uthmân began, it is understood that Mu‘âwiya b. Ĥudayj sided with ‘Uthmân and believed that the caliph was unjustly killed. His development of this opinion was greatly influenced by his thorough acquaintance with both ‘Uthmân and the prominent figures living in Egypt who opposed him, such as Muĥammad b. Abū Bakr and Muĥammad b. Abū Ĥudhayfa. For this reason, during the caliphate of ‘Alī, he adopted an oppositional stance towards ‘Alī because the killers of ‘Uthmân were not punished. The feelings Mu‘âwiya b. Ĥudayj harbored for ‘Uthmân eventually paved the way for his path to cross with that of Mu‘âwiya b. Abū Sufyân. He played a significant role in ‘Amr b. al-‘Āş, the political partner of Mu‘âwiya b. Abū Sufyân, taking Egypt from ‘Alī’s administration. During the caliphate of Mu‘âwiya b. Abū Sufyân, Mu‘âwiya b. Ĥudayj began to play a much more active role in the events centered around Egypt and Ifrīqiyah. He served as a commander in the conquest activities in the Ifrīqiyah region conducted from the base of Egypt. Although it is debated whether he served as governor of Egypt during the time of Mu‘âwiya b. Abū Sufyân, it can be stated with certainty that he served as governor in the Ifrīqiyah region. It is understood that the army which undertook the first Muslim expedition to Sicily was sent under the orders of Mu‘âwiya b. Ĥudayj. While it is reported that Mu‘âwiya b. Ĥudayj, who held great influence in the regions of Egypt and Ifrīqiyah during the time of Mu‘âwiya b. Abū Sufyân, passed away in 52/672, it is understood that he lived at least until 58/678.

Keywords: History of Islam, Mu‘âwiya b. Ĥudayj, Egypt, Ifrīqiyah, Sicilian.

H. Osman Tarafı Bir Şahâbînin Biyografisi: Mısır Eşrafından Muâviye b. Hudeyc

Öz

Yemen asıllı Kinde kabilesinin Benî Tüçib boyuna mensup olan Muâviye b. Hudeyc özellikle Mısır merkezli olaylar çerçevesinde ismi sıklıkla geçen önemli bir şahsiyettir. Kabilesinin liderlerinden birisi olan Muâviye, ilk İslâm fetihlerinde kabilesiyle birlikte büyük yararlılıklar göstermiştir. Kendisi bizatihi olayların içerisinde yer alması da Müslümanların birbirleriyle ilk kez karşı karşıya geldikleri Hz. Osman’ın öldürülmesi, Cemel ve Siffin Savaşları gibi olaylara şahitlik etmiştir. O, Hz. Osman’ın muhasara edilmesi ve öldürülmesi ile neticelenen olaylarda Hz. Osman’ın haklı, ona muhalif olanların ise haksız

olduğu şekilde bir kanaate sahipti. Muâviye b. Hudeyc'in İslâm tarihindeki önemi özellikle iki noktada toplanabilir. Öncelikle Muhammed b. Ebû Bekir'in öldürülmesi hadisesinde Muâviye b. Hudeyc ile Muhammed b. Ebû Bekir'in arasında geçen konuşmalar, Hz. Osman konusunda toplumun nasıl birbirinden tamamen zıt iki gruba ayrıldığını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Muâviye b. Hudeyc'in İslâm tarihi açısından önemli olan bir diğer yönü de ilk dönemlerden itibaren Mısır merkezli yapılan İfrîkiye seferlerinde ve ilk Sicilya seferinde kendisinin komutanlık ve valilik gibi çok önemli görevler ifa etmesidir. Zikredilen sebeplerden dolayı ülkemizde hakkında detaylı bir çalışma bulunmayan Muâviye b. Hudeyc'in ayrıntılı bir şekilde ele alınması alandaki önemli bir boşluğu dolduracaktır. Çalışmada Muâviye b. Hudeyc'in hayatı tasvirî ve tahlilî bakış açısıyla bir bütünlük içerisinde aktarılmaya çalışılacaktır. Muâviye b. Hudeyc özelinde aktarılan rivayetler genel İslâm tarihi anlatımları ile mukayese edilerek en doğru sonuçlara ulaşılmaya gayret edilecektir. Hakkında farklı iddialar bulunmakla birlikte Muâviye b. Hudeyc'in sahâbî olduğu neredeyse kesindir. Muâviye b. Hudeyc'in Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde yaşanan olaylarda ismi geçmemektedir. Onun Hz. Ömer döneminde gerçekleşen Yermük Savaşı ile birlikte önemli olaylarda etkili olmaya başladığı ifade edilebilir. Hz. Ömer döneminde Amr b. el-Âs ile birlikte Mısır bölgesinde yapılan fetih faaliyetlerine katılan Muâviye b. Hudeyc'in ismi bundan sonraki süreçte Mısır merkezli olaylarda geçmektedir. O, Hz. Osman döneminden itibaren İfrîkiye bölgesinde yapılan fetih faaliyetlerinde de önemli görevler üstlenmiştir. Hz. Osman'ın öldürülmesi ile sonuçlanan muhalefet hareketi başladığında Muâviye b. Hudeyc'in Hz. Osman'ın tarafında yer aldığı ve halifenin haksız bir şekilde öldürüldüğüne inandığı anlaşılmaktadır. Onun bu şekilde bir kanaat geliştirmesinde hem Hz. Osman'ı hem de onun muhalifleri olan Muhammed b. Ebû Bekir ve Muhammed b. Ebû Huzeyfe gibi Mısır'da yaşayan kimseleri oldukça iyi tanınmasının etkisi büyüktür. Bu sebeple o, Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Hz. Osman'ın katilleri cezalandırılmadığı için Hz. Ali'ye muhalif bir tavır sergilemiştir. Muâviye b. Hudeyc'in Hz. Osman'a karşı beslediği duygular bir müddet sonra yolunun Muâviye b. Ebû Süfyân ile kesişmesine zemin hazırlamıştır. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın siyasi ortağı Amr b. el-Âs'ın Hz. Ali yönetiminden Mısır'ı almasında onun önemli bir payı olmuştur. Muâviye b. Hudeyc, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifelikliği döneminde ise Mısır ve İfrîkiye

merkezli olaylarda çok daha etkin bir rol oynamaya başlamış, Mısır merkezli olarak yürütülen İfrîkiye bölgesindeki fetih faaliyetlerinde komutan olarak görev yapmıştır. Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Mısır valiliği yaptığı tartışmalı olsa da onun İfrîkiye bölgesinde valilik yaptığının kesin olduğu ifade edilebilir. Müslümanların ilk Sicilya seferini yapan ordunun da Muâviye b. Hudeyc'in emriyle gönderildiği anlaşılmaktadır. Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Mısır ve İfrîkiye bölgelerinde çok büyük bir nüfuza sahip olan Muâviye b. Hudeyc'in 52/672 yılında vefat ettiği aktarılsa da kendisinin en azından 58/678 yılına kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm tarihi, Muâviye b. Hudeyc, Mısır, İfrîkiye, Sicilya.

Giriş

Muâviye'nin nesebi, Muâviye b. Hudeyc b. Cefne¹ b. Kuteyre/Katîre² b. Hârise b. Abdüşems b. Muâviye b. Ca'fer b. Üsâme b. Sa'd b. Eşres b. Şebîb b. Sekûn³ b. Eşres b. Sevr/Sûr olarak aktarılmaktadır.⁴ Annesi ise Kebşe bint Ma'dîkerib olup şair bir kadındı.⁵ Künyesi Ebû Nuaym⁶ veya Ebû Abdurrahman'dır.⁷ Muâviye b. Hudeyc hakkında bilgi aktarılan

¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyîzi's-şahâbe* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001), 5/161.

² Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Cîze: Hicr, 1997), 11/257.

³ Ebû Muhammed İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982), 429.

⁴ Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2009), 4/152.

⁵ Muhammed b. Nâsir b. Ahmed, "Muâviye b. Hudeyc es-Sekûnî ve devruhû fi fetihî İfrîkiyâ", *Mecelletü Buhûsi Külliyyeti'l-Âdâb* 8/28 (1997), 45-46.

⁶ Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr ve'l-Mağrib*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2004), 127; Ebû Abdillâh ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 3/37; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161; Charles Pellat, "Mu'âwiya b. HıdaydJ", *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, ed. C. E. Bosworth vd. (Leiden: Brill, 1993), 7/269.

⁷ ez-Zehabî, *Siyer*, 3/37; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161.

kaynaklarda onun Tücbî, Sekûnî ve Kindî⁸ olduğu şeklinde bilgiler bulunmaktadır. İbnü'l-Esîr tüm bu bilgileri telif ederek Tücbîlerin Sekûnî olduğunu tüm Sekûnîlerin de Kindî olduğunu bunda bir karşıtlık olmadığını belirtmektedir.⁹ Muâviye b. Hudeyc hem fethine iştirak ettiği hem de ömrünü orada tamamladığı için bazı kaynaklarda Mısır ehlerinden de sayılmaktadır.¹⁰ Ayrıca onun soyundan gelenler de Mısır'da ikamet etmeye devam etmişlerdir.¹¹

Muâviye b. Hudeyc'ten aktarılan: "Ebû Bekir zamanında hicret ettik. Biz onun yanındayken o minbere çıktı."¹² rivayeti sebebiyle bazı kaynaklarda onun sahâbî olmadığı iddiası yer almaktadır.¹³ Ancak kaynakların genelinde onun sahâbî olduğu belirtilmektedir.¹⁴ İlerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz üzere Muâviye b. Hudeyc'in Hz. Peygamber'den bazı hadisler aktarmış olması onun sahâbî olduğunu ve Rasûlullah hayattayken bir müddet Medine'de kaldığını göstermektedir.

Çalışmamızın ana omurgasına geçmeden çalışmanın teknik yönleri hakkında da bazı bilgileri aktaralım. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ülkemizde Muâviye b. Hudeyc üzerine kapsamlı bir çalışma

⁸ Ebü'l-Kâsım el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd el-Cekenî (Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000), 5/386; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/152.

⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/153; Ayrıca bk. Nadir Özkuyumcu, "Tücbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/457.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, thk. Muhammed Abdülmûid Han (Bejrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 4/276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161.

¹¹ İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, 429.

¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 6/401; İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 120.

¹³ İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 120; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Bejrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 7/348; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/328; İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl* (Bejrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953), 8/377; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973), 5/415.

bulunmamaktadır. Yaptığımız taramalarda İngilizce literatürde de herhangi bir özel çalışmaya ulaşamadık. Arapça kaynaklarda ise Mu‘âviye b. Hudeyc özelinde yazılmış yalnızca bir makaleye¹⁵ ulaştık. Konu hakkında çok az müstakil çalışmanın bulunması sebebiyle çalışmanın önemli olduğunu ve alana katkı sağlayacağını ifade edebiliriz.

Bugüne kadar Mu‘âviye b. Hudeyc üzerine yapılan çok az sayıdaki çalışmanın ve bizim çalışmamızın zaafı olarak şunu belirtebiliriz: Mu‘âviye b. Hudeyc hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklar aracılığıyla günümüze ulaşan bu bilgiler de tarih ve olayların mahiyeti gibi konularda pek çok tenakuzu barındırmaktadır. Dolayısıyla bu konu özelinde yapılacak tüm çalışmalarda yazarların bilgileri aktarırken bazı tercihlerde bulunması bir zorunluluk haline gelmektedir. Biz de çalışma içerisinde birbirinden farklı bu bilgileri uygun bir şekilde mezcetmeye çalıştık. Ayrıca konuyla ilgili farklı bilgileri de bazen metin içerisinde bazen de dipnotlarda aktararak okuyucuların bu farklı rivayetleri de görmesini sağlamaya gayret ettik.

1. Hayatı ve Siyasî Olaylardaki Rolü

1.1. Hz. Ömer Dönemi

İslâm tarihi kaynaklarında Mu‘âviye b. Hudeyc’in ismi daha çok Hz. Ömer döneminde gerçekleşen fetih faaliyetlerinde geçmektedir. Mu‘âviye b. Hudeyc’in isminin geçtiği ilk olaylardan biri Yermük Savaşı’dır. 15/636 tarihinde Suriye bölgesinde Bizanslılar ile Müslümanlar arasında geçen ve Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanan bu savaşta İslâm ordusunun komutanı Hâlid b. Velîd, Mu‘âviye b. Hudeyc’i sağ kanat komutanlarından biri olarak görevlendirmişti.¹⁶

Yine 15/636 tarihinde Irak bölgesinde Sâsânîlerle yapılan ve Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanan Kâdisiye Savaşı’nda da¹⁷

¹⁵ Muhammed b. Nâsır b. Ahmed, “Mu‘âviye b. Hudeyc”, 43-101.

¹⁶ Ebû Ca‘fer et-Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2012), 2/336; Ayrıca bk. Mustafa Fayda, “Yermük Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/485-486.

¹⁷ Hayrettin Yücesoy, “Kâdisiye Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/136-137.

Muâviye b. Hudeyc'in ismi geçmektedir.¹⁸ Ancak bu rivayette Muâviye b. Hudeyc'in yanında bulunan dört yüz kişi içerisinde Hz. Osman'ın katilleri arasında sayılan Sevdân b. Humrân ile Hz. Ali'nin katili olarak gösterilen Hâlid b. Mülcem'in bulunması, ayrıca Hz. Ömer'in bunları sevimsiz olarak görüp kendilerinden yüz çevirmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Öncelikle Hz. Ali'nin katili kaynaklarda genellikle Abdurrahman b. Mülcem¹⁹ olarak geçtiği için rivayetin içerisinde yanlış bir bilgi bulunduğu ifade edilebilir. Ayrıca Kâdisiye Savaşı'nda Medine'den ayrılmayan Hz. Ömer'in bu dört yüz kişilik grubu nerede gördüğü de belirsizdir. Dolayısıyla Suriye bölgesindeki cihat faaliyetlerine iştirak ettiği bilinen Muâviye b. Hudeyc'in Yermük Savaşı ile aynı sene gerçekleşen Kâdisiye Savaşı'na katılmış olması oldukça zor görünmektedir.

Hz. Ömer döneminde gerçekleşen fetih faaliyetlerinde Muâviye b. Hudeyc'in isminin geçtiği diğer bir olay Amr b. el-Âs komutasında gerçekleşen Mısır bölgesindeki fetih hareketleridir.²⁰ Ayrıca Amr b. el-Âs, İskenderiye'nin fethinden sonra bu müjdeyi iletmesi ve ganimetten beytül-mâl için ayrılan beşte birlik hisseyi teslim etmesi için Muâviye b. Hudeyc'i Medine'ye de göndermişti.²¹

Amr b. el-Âs, Mısır'ın fethinden sonra Fustat şehrinin kurulması ve kabilelerin oturacakları mahallelerin belirlenmesi hususunda bazı kimseleri görevlendirmişti. Bu kimseler içerisinde Muâviye b. Hudeyc de bulunmaktaydı.²²

1.2. Hz. Osman Dönemi

Hz. Osman'ın hilafeti döneminde de Muâviye b. Hudeyc'in ismi genellikle Mısır etrafında gelişen olaylar içerisinde geçmektedir.

¹⁸ et-Taberî, *Târîh*, 2/384.

¹⁹ İbn Sa'd, *eş-Şabâkât*, 3/26-27; Ethem Ruhi Fıçlalı, "İbn Mülcem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/220.

²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 11/258; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161.

²¹ İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 104-105; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2002), 316-317.

²² Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût vd. (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1972), 1/65; Özkuyumcu, "Tüçüb", 41/457.

27/647 tarihinde Mısır Valisi Abdullah b. Sa‘d, İfrîkiye²³ bölgesine Sübeytila merkezli bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sırasında bölgenin hâkimi olan Gregorios Müslümanlar tarafından öldürülmüştür.²⁴ Farklı rivayetler bulunmakla birlikte bu savaş sırasında Gregorios’u öldüren mücahidin Muâviye b. Hudeyc olduğu ve Gregorios’un üzerinden çıkan ganimetlerin ona verildiği zikredilmektedir.²⁵

31/652 tarihinde²⁶ Mısır Valisi Abdullah b. Sa‘d, Nûbe²⁷ bölgesine bir sefer düzenledi. Ok atma hususundaki maharetlerinden dolayı kendilerine “rumâtü’l-hadek/göz bebeğini vuranlar” denilen Nûbîler bu savaşta pek çok Müslüman’ı gözlerinden yaralamışlardı.²⁸ Bu savaşta Muâviye b. Hudeyc de tek gözünü kaybetmişti.²⁹

Uzun yıllar Mısır bölgesinde yaşayan ve askerî faaliyetlere katılan Muâviye b. Hudeyc Hz. Osman döneminde komutanlık vazifesine de

²³ Ortaçağ döneminde Arapların Mağrib bölgesinin doğu kısımlarına, bugünkü Tunus ve etrafındaki bölgeye verdikleri isimdir. G. Yver, “İfrîkiye”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: MEB Yayınları, 1997), 5/2/939-940; Nadir Özkuyumcu, “İfrîkiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/515.

²⁴ el-Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, 324-325; Özkuyumcu, “İfrîkiye”, 21/515.

²⁵ Muhammed b. Yûsuf el-Kindî, *Kitâbü’l-Vülât ve Kitâbü’l- Kudât*, thk. Rhuvon Guest (Leiden: Brill, 1912), 12.

²⁶ Bazı kaynaklarda bu seferin 33/654 tarihinde yapıldığı kaydedilmektedir. Ebû Amr Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, thk. Mustafa Necîb Fevvâz, Hikmet Keşlî Fevvâz (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995), 98; Ebû Abdillâh ez-Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve vefeyâtü’l-meşâhîr ve’l-a’lâm* (Beyrût: Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî, 1990), 3/416.

²⁷ Afrika Kıtası’nda büyük oranda Sudan toprakları içerisinde kalan bir bölgedir. Nebi Bozkurt, “Nûbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/222.

²⁸ İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 215; Nadir Özkuyumcu, “Muâviye b. Hudeyc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/334.

²⁹ İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 215; el-Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, 340.

getirilmişti. Onun komutan olarak katıldığı ilk sefer 34/655 tarihinde İfrîkiye bölgesine yapıldı.³⁰

35/656 tarihinde yönetime karşı başlayan isyan faaliyetlerini tasvip etmeyen Muâviye b. Hudeyc, Hz. Osman'ın tarafını tutmaktaydı.³¹ Hz. Osman bazı isyancılar tarafından Medine'de muhasara altına alındığında valilerinden yardım talep etmek için mektuplar yazmıştı. Hz. Osman'ın mektubu Mısır'a ulaşınca Abdullah b. Sa'd, Muâviye b. Hudeyc komutasında bir grup askeri Medine'ye göndermişti.³² Daha sonra Abdullah b. Sa'd kendisi de Medine'ye gitmek için Sâib b. Hişâm veya Ukbe b. Âmir'i vekil bırakarak Mısır'dan ayrılmıştı.³³ Hz. Osman muhaliflerinden biri olan Muhammed b. Ebû Huzeyfe bu fırsatı değerlendirerek Şevval 35/Nisan 656 tarihinde yönetime el koydu.³⁴ Abdullah b. Sa'd yolda Hz. Osman'ın öldürüldüğünü haber alınca Medine'ye gitmekten vazgeçip Mısır'a döndü. Ancak Muhammed b. Ebû Huzeyfe onu Mısır'a sokmadı.³⁵

Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Mısır'da bulunan Hz. Osman taraftarları Muâviye b. Hudeyc'in önderliğinde birleşerek olayların sorumlularından biri olarak gördükleri Muhammed b. Ebû Huzeyfe ile mücadele etmeye karar verdiler. İlk olarak Muhammed b. Ebû Huzeyfe'nin askerlerini Diknâş mevkiinde yenilgiye uğrattılar.

³⁰ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib fi ihtisâri aḥbâri müülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Mahmûd Beşşâr Avvâd (Tûnus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2013), 1/38; Özkuyumcu, "Muâviye b. Hudeyc", 30/334.

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/348; el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 15.

³² et-Taberî, *Târîh*, 2/653-654; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâzî, Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 3/52.

³³ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/602; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/75; Mustafa Fayda, "Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/131; Bazı rivayetlerde Muhammed b. Ebû Huzeyfe'nin Mısır'daki yönetimi zorla ele geçirek Abdullah b. Sa'd'ı Mısır'dan kovduğu zikredilmektedir. Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah vd. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996), 3/160-161; et-Taberî, *Târîh*, 3/61-62.

³⁴ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/602; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/75.

³⁵ el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 17; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 1/94.

Muhammed b. Ebû Huzeyfe'nin Kays b. Harmel el-Lahmî kumandasında gönderdiği ordu da Ramazan 36/Şubat 657 tarihinde yenilgiye uğradı. Sonraki süreçte Muhammed b. Ebû Huzeyfe Mısır'daki Hz. Osman taraftarlarıyla mücadeleye devam etmiş ve kısa bir süre sonra Muâviye b. Ebû Süfyân'ın adamları tarafından öldürülmüştür.³⁶

1.3. Hz. Ali Dönemi

Hz. Ali halife olduktan sonra ilk icraat olarak Hz. Osman'ın valilerini azlederek onların yerlerine kendi belirlediği valileri göndermişti. Bu valilerden birisi de Mısır'a gönderilen Kays b. Sa'd b. Ubâde'ydî.³⁷ 36/657 yılında Mısır Valisi olarak atanmış³⁸ Kays b. Sa'd, Rebûlevvel 37/Ağustos 657 tarihinde Mısır'a geldi.³⁹ O, Hz. Ali'nin valisi olarak Mısır'a geldiğini insanlara iletip biat etmelerini istediğinde halkın büyük bir kısmı kendisine itaat etmişti. Ancak Hiribtâ⁴⁰ bölgesinde bulunan başlarını Mesleme b. Muhalled, Muâviye b. Hudeyc, Büsr b. Ebû Ertât ve Yezîd b. Hâris'in çektiği yaklaşık on bin kişilik bir grup ise Hz. Osman'ın öldürülmesiyle başlayan siyasi kriz sona erene kadar Hz. Ali'ye ve onun valisi olan Kays b. Sa'd'a biat etmeyeceklerini açıkladılar. Bununla birlikte onlar silahlı bir eyleme girişmeyeceklerini bu sebeple kendilerini bu konuda zorlamamasını Kays b. Sa'd'a bildirdiler. Kays b. Sa'd da onların bu isteğini makul karşıladı.⁴¹

Mısır'ın Hiribtâ bölgesinde toplanan Hz. Osman taraftarlarına karşı takındığı yumuşak tutum sebebiyle 38/659⁴² yılında Hz. Ali Mısır'a vali olarak atadığı Kays b. Sa'd'ı görevden alarak onun yerine Muhammed b.

³⁶ el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 18-20; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/76.

³⁷ Ebû'l-Abbâs Ahmed el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, thk. Abdülemîr Mühennâ (Beyrût: Şirketü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2010), 2/77; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/38.

³⁸ et-Taberî, *Târîh*, 3/36; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/38.

³⁹ el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 20.

⁴⁰ İskenderiye civarında bir bölgedir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrût: Dâru Sâdr, 1977), 2/355.

⁴¹ et-Taberî, *Târîh*, 3/63-65; el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 20.

⁴² Bazı kaynaklarda 37/658 tarihi zikredilmektedir. el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 27.

Ebû Bekir'i tayin etmişti.⁴³ Mısır'ın Arap dâhilerinden biri olan Kays b. Sa'd'dan⁴⁴ alınarak Muhammed b. Ebû Bekir'e verilmesi Muâviye b. Ebû Süfyân'ı ve Mısır valiliğini tekrar elde etmek isteyen Amr b. el-Âs'ı oldukça sevindirmişti.⁴⁵

Muhammed b. Ebû Bekir Mısır valiliği görevine atandıktan sonra henüz ilk ayını bile doldurmadan, içlerinde Muâviye b. Hudeyc'in de bulunduğu Hiribtâ bölgesindeki Hz. Osman taraftarlarına Hz. Ali'ye biat etmeleri veya Mısır'ı terk etmeleri hususunda bir haber gönderdi. Ancak onlar Muhammed'in bu isteğini reddedip kendileriyle savaşma hususunda acele etmemesini istediler. Muhammed b. Ebû Bekir bu isteklerini kabul etmeyince onlar savaş için savunma hazırlıklarını yapmaya başladılar. Sıffîn Savaşı sona erene kadar her iki tarafta birbirine saldırmadı. Ancak Hz. Ali'nin Muâviye b. Ebû Süfyân karşısında belirgin bir zafer elde edememesi Hiribtâ bölgesindeki bu muhaliflerin Muhammed b. Ebû Bekir'e karşı tavırlarının sertleşmesine ve ona meydan okumalarına sebebiyet verdi. Muhammed b. Ebû Bekir, Hâris b. Cümhân'ı bir orduyla onların üzerine gönderdi. Ancak bu muhalif grup Muhammed b. Ebû Bekir'in üzerlerine gönderdiği orduyu yenerek komutanlarını öldürdü. Bunun üzerine Muhammed b. Ebû Bekir, İbn Mudâhim el-Kelbî komutasında başka bir orduyu onların üzerine gönderdi. Fakat bu ordu da yenildi ve komutanı öldürüldü.⁴⁶

Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hiribtâ bölgesindeki bu muhalif grubun büyük bir kısmı Sıffîn Savaşı'na ne Hz. Ali'nin ne de Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanında iştirak etmişti. Ancak onlardan bir grubun Sıffîn Savaşı'na Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanında katılmış olabileceklerine dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, bazı kaynaklarda Sıffîn Savaşı'nın sonunda Safer 37/Ağustos 657 tarihinde imzalanan Tahkim Vesikası'nda

⁴³ Bazı kaynaklarda Kays b. Sa'd'dan sonra Mısır'a Eşter en-Nehaî'nin vali olarak atandığı zikredilmektedir. el-Kindî, *Kitâbü'l-Vü'lât*, 21.

⁴⁴ Ebû Ca'fer Muhammed İbn Habîb, *el-Muḥabber*, thk. İlse Lichtenstadter (Beyrût: Dâri'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.), 184; Ahmet Önkâl, "Dühât-ı Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/18.

⁴⁵ et-Taberî, *Târîḫ*, 3/63-66; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/654.

⁴⁶ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/167; et-Taberî, *Târîḫ*, 3/68.

Şam tarafının şahitleri arasında Muâviye b. Hudeyc'in de isminin bulunduğu aktarılmaktadır.⁴⁷ Bazı kaynaklarda ise Muâviye b. Hudeyc'in ismi şahitler arasında sayılmamaktadır.⁴⁸ Kanaatimize göre Muâviye b. Hudeyc ve etrafındaki Mısırlı muhaliflerin kahir ekseriyeti Sıffîn Savaşı'na katılmamışlardır. Rivayetler birlikte değerlendirildiğinde Hiribtâ bölgesinde bulunan Hz. Osman taraftarlarının Muhammed b. Ebû Bekir'in valiliği sonrası Hz. Ali'ye ve valisine karşı ciddi bir muhalefete giriştikleri anlaşılmaktadır. Kays b. Sa'd izlediği yumuşak politika sayesinde bu insanları kendine düşman etmemeyi başarmıştı. Ancak Muhammed b. Ebû Bekir'in sert tutumu sebebiyle bu insanlar ona düşmanlık etmeye başladılar.

Hiribtâ bölgesindeki Hz. Osman taraftarları özellikle Muhammed b. Ebû Bekir'in komutanı İbn Mudâhim el-Kelbî'yi öldürdükten sonra kendilerine olan güvenleri iyice arttı. Bu çarpışmalardan sonra onlar Muâviye b. Hudeyc'in önderliğinde Hz. Osman'ın kanını talep etme sloganıyla harekete geçtiler. Bu tarihten sonra Mısır'daki durum hızla Muhammed b. Ebû Bekir'in aleyhine gelişmeye başladı. Hz. Ali bu durumdan haberdar olunca Mısır'ın yönetimi konusunda Muhammed b. Ebû Bekir'in başarı sağlayamayacağını anlayarak daha iyi bir yönetici ve komutan olan Cezîre bölgesi valisi Mâlik b. Hâris el-Eşter'i Mısır'a göndermeye karar verdi. Cezîre bölgesinden Irak'a gelen Eşter Hz. Ali ile görüştüktan sonra Mısır'a hareket etti. Ancak Mısır üzerinde emelleri olan Muâviye b. Ebû Süfyân oraya Eşter gibi kabiliyetli bir kimsenin vali olmasını istemiyordu. Bu sebeple Muâviye, Eşter'i yolda etkisiz hale getirmesi için Caystar isimindeki bir haraç görevlisiyle anlaştı. Caystar, içirdiği zehirli bal şerbetiyle Eşter'i öldürdü. Bu haber Muâviye b. Ebû Süfyân'a ulaştığı zaman çok sevindiği aktarılmaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Nasr b. Müzâhim el-Minkârî, *Vak'atü Şıffîn*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1990), 507; Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, *el-Ahbârü't-tvâl*, thk. Abdülmün'im Âmir (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1960), 196.

⁴⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 1/106; el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/109; et-Taberî, *Târîh*, 3/104; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sîkât*, 2/293-294.

⁴⁹ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/167-168; et-Taberî, *Târîh*, 3/126-127.

Muâviye b. Ebû Süfyân 38/659 tarihinde çözümsüzlükle neticelenen Tahkim Olayı'ndan sonra haraç geliri oldukça yüksek olan Mısır bölgesini ele geçirmek için harekete geçmeye karar verdi. Muâviye içlerinde Amr b. el-Âs'ın da bulunduğu bazı kişilerle istişare ettikten sonra Mısır'da bulunan Hz. Osman taraftarlarına bir mektup yazarak azatlı kölesi Subey' ile gönderdi. Mesleme b. Muhalled ile Muâviye b. Hudeyc'e ayrı ayrı gönderilen mektuplarda Muâviye b. Ebû Süfyân şunları yazmıştı: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Kuşkusuz Allah Teâlâ ikinize büyük bir iş gönderdi. Bununla mükâfatınızı büyük kılıp şerefınızı yüceltti. Bu işle ikinizi Müslümanlar içinde öne çıkardı. Siz ikiniz mazlum halifenin kanının talep ettiniz, Kitâb'ın hükmü terk edilince Allah için öfkeleniniz. Zulüm ehline karşı mücadele ettiniz. Sizi Allah'ın hoşnutluğu ve Allah dostlarının acil yardımıyla müjdeliyorum. Olaylar sizin hoşnut olacağınız bir şekilde nihayete erecektir. Bu iş tamamlandığında sizin hakkınızı vereceğiz. Düşmanlarınıza karşı sebat edin, kaçanları da doğru yönlendirmeniz ve korumanız altına çağırın. Kuşkusuz ordu geldiğinde hoşlanmadığınız her şey sona erecek ve arzu ettikleriniz gerçekleşecektir. Selâm ikinizin üzerine olsun."⁵⁰

Subey' ilk olarak Mesleme b. Muhalled'in yanına gelerek mektubunu teslim etti. Ayrıca o, Muâviye b. Hudeyc'in mektubunu da Mesleme b. Muhalled'e bırakmak istedi. Ancak Mesleme bunu kabul etmeyerek: "Muâviye b. Hudeyc'in mektubunu ona teslim et. O, okuduktan sonra da tekrar bana getir de ikimizin ortak cevabını bir mektupla iletelim." dedi. Subey' de Muâviye b. Hudeyc'in mektubunu götürüp kendisine teslim etti. Muâviye mektubu okuduktan sonra Mesleme b. Muhalled'e teslim etmesi için mektubu tekrar Subey'e verdi. Mesleme bu mektupları okuduktan sonra cevabî mektubunda Muhammed b. Ebû Bekir'e karşı giriştikleri savaşın Hz. Osman'a karşı yapılan zulüm sebebiyle olduğunu belirtti. Ayrıca o, bu işi dünyalık bir maksatla değil sadece Allah rızası için yaptıklarını belirtti. Mesleme mektubunun sonunda sayılarının az olduğunu ancak kendilerine takviye

⁵⁰ et-Taberî, *Târîh*, 3/128-129; Ayrıca bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/656-657.

bir ordu gönderirlerse Muhammed b. Ebû Bekir'i ve beraberindekileri kolaylıkla yenebileceklerini belirtti.⁵¹

Muâviye b. Ebû Süfyân Filistin bölgesindeyken mektup kendisine ulaştı. O, mektubu okuduktan sonra daha önce kendileriyle istişarede bulunduğu kişileri toplayarak onlarla ne yapılması gerektiği hususunu konuştu. Bu toplantıya katılanlar Mısır'a bir ordu gönderilmesi gerektiğini belirttiler. Bunun üzerine Muâviye b. Ebû Süfyân altı bin kişilik bir ordunun başında Amr b. el-Âs'ı Mısır'a gönderdi. Bu ordu ayrılmadan önce Muâviye, Amr b. el-Âs'a bazı tavsiyelerde bulundu. Muâviye özellikle teenni ve yumuşaklık ile hareket etmesini Amr b. el-Âs'a öğütledi. Amr, emrindeki orduyla birlikte Mısır'a ulaştınc Hz. Osman taraftarlarının bulunduğu bölgeye geldi.⁵²

Ayrıca Muâviye b. Ebû Süfyân ve Amr b. el-Âs, Muhammed b. Ebû Bekir'e Mısır'ı terk etmediği takdirde öldürüleceğini ifade eden birer mektup yazdılar. Muhammed b. Ebû Bekir de o ikisine yazdığı cevabî mektuplarda onların tehditlerinden korkmadığını ifade etti. Bu sırada Muhammed b. Ebû Bekir, Hz. Ali'ye de bir mektup göndererek Mısır'daki durumu özetledi ve Hz. Ali'den destek kuvvet istedi.⁵³ Hz. Ali cevabî mektubunda Kinâne b. Bişr komutasında bir orduyu muhaliflerin üzerine sevk etmesini tembihledikten sonra ona yardım vaadinde bulundu.⁵⁴

Muhammed b. Ebû Bekir daha sonra kendisine tabi olanları toplayarak onları Kinâne b. Bişr komutasında muhaliflerle savaşmaya teşvik etti. Bu orduya katılan asker sayısı yalnızca iki bin kadardı.⁵⁵ Muhammed b. Ebû Bekir, Kinâne b. Bişr komutasında iki bin kişilik orduyu öncü birlik olarak gönderdikten sonra kendisi de iki bin askerle onların arkasından harekete geçti.⁵⁶ Amr b. el-Âs, özellikle Muâviye b. Hudeyc'in komutasındaki Mısırlı Hz. Osman taraftarı askerlerle birlikte

⁵¹ et-Taberî, *Târîh*, 3/129-130.

⁵² el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/169; et-Taberî, *Târîh*, 3/130; Ayrıca bk. İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 1/108.

⁵³ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/169-170; et-Taberî, *Târîh*, 3/130-131.

⁵⁴ et-Taberî, *Târîh*, 3/131; Ayrıca bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/658-659.

⁵⁵ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/170-171; et-Taberî, *Târîh*, 3/131.

⁵⁶ et-Taberî, *Târîh*, 3/131.

Kinâne b. Bişr'in ordusunu mağlup etmeyi başardı. Kinâne de bu çatışmalar esnasında vefat edenler içerisindeydi.⁵⁷

Öncü kuvvetlerin yenildiği ve komutanları Kinâne b. Bişr'in öldürüldüğü haberi Muhammed b. Ebû Bekir'in ordusu içinde duyulunca askerler onu terk etmeye başladılar. Sonunda Muhammed b. Ebû Bekir tek başına kalarak canını kurtarmak için metruk bir eve saklanmak zorunda kaldı. Bu sırada Amr b. el-Âs emrindeki askerlerle birlikte Fustat şehrine doğru yola çıktı. Muâviye b. Hudeyc ise bir grup askerle birlikte Muhammed b. Ebû Bekir'i aramaya başladı. Sonunda bazı köylülerden metruk bir binanın içerisinde yabancı bir kimseyi gördüklerini öğrendi. Muâviye b. Hudeyc hızla kendisine tarif edilen yere giderek susuzluktan ölmek üzere olan Muhammed b. Ebû Bekir'i buldu. Muâviye b. Hudeyc'in niyeti onu Fustat'a götürmekti. Ancak bu esnada Amr b. el-Âs'ın ordusunda bulunan Muhammed b. Ebû Bekir'in baba bir kardeşi Abdurrahman, Amr b. el-Âs'a gelerek kardeşinin öldürülmemesini rica etti. Amr da Muâviye b. Hudeyc'e bir haberci yollayarak Muhammed'i getirip kendisine teslim etmesini istedi. Bunun üzerine Muâviye b. Hudeyc: "Siz Kinâne b. Bişr'i⁵⁸ öldürdüğünüz halde Muhammed'i serbest bırakmamı mı istiyorsunuz? Heyhât! 'Şimdi sizin kâfirleriniz, onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplarda sizin için bir berât mı var?'⁵⁹ dedi." Bu esnada Muhammed b. Ebû Bekir onlardan su istedi. Ancak Muâviye b. Hudeyc onun bu isteğine de: "Sana bir damla su verene Allah su vermesin. Kuşkusuz siz Osman'ı su içmekten men edip onu oruçluyken ve (susuz yemek gibi nimetlere ulaşmaktan) mahrumken öldürdünüz. Allah ona rahîku'l-mahtûm⁶⁰ ikram edecek. Allah'a yemin olsun ki! Ey Ebû Bekir'in oğlu seni öldüreceğim. Allah seni kaynar su ve irin ile sulayacak." dedi. Muhammed de: "Ey dokumacı Yahudi kadının oğlu! Bu söylediklerin,

⁵⁷ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/171; et-Taberî, *Târîh*, 3/131-132.

⁵⁸ Kinâne b. Bişr, Muâviye b. Hudeyc'in kabilesi olan Benî Tüçib kabilesindendi. Özkuyumcu, "Muâviye b. Hudeyc", 30/457.

⁵⁹ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV Yayınları, 2005), el-Kamer 54/43.

⁶⁰ "رحيق مختوم/mühürlü hâlis bir içki" el-Mutaffifîn 83/25.

senin için ve bahsettiğin kişi için değildir. Allah dostlarına içirir, düşmanlarını da susatır. Allah'ın düşmanları da sen ve senin gibilerdir. Vallahi! Kılıcım elimde olsaydı benimle böyle konuşamazdın." dedi. Muâviye b. Hudeyc de: "Sana ne yapacağımı biliyor musun? Seni bir eşeğin içine sokup seni onunla birlikte yakacağım." dedi. Muhammed de: "Allah dostlarından nicelerine bana yapmak istediğiniz şey yapıldı. Allah'ın beni içine atacağınız ateşi dostu İbrâhîm'e yaptığı gibi, benim için de serin ve selamet kılacağına inanıyorum. Allah Nemrûd'u ve arkadaşlarını cezalandırdığı gibi seni ve arkadaşlarını da o ateşle cezalandırsın. Allah seni, Muâviye'yi ve Amr'ı da alevini azaldıkça artırdığı bir ateşle cezalandırsın." dedi. Muâviye b. Hudeyc: "Seni Osman'a karşılık öldüreceğim." dedi. Muhammed b. Ebû Bekir de: "Senin Osman'la ne alakası var! Kuşkusuz Osman Kur'ân'ın hükmünü bir kenara atarak adaletsiz bir yönetim sergiledi. Kuşkusuz Allah: '...*Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.*'⁶¹ buyurmuştur. Bundan dolayı ondan intikam aldık ve onu öldürdük. Senin gibiler ise onun bu davranışlarını güzel gösterdiniz. İnşallah Allah bizi onun günahından beri kılar. Sen de onun günahında ortaksın, Allah seni de aynı akıbete uğratsın." dedi. Muhammed'in bu sözlerine kızan Muâviye b. Hudeyc onu öldürdü. Daha sonra onun ölüsünü bir eşek cesedinin içine koyarak yaktı. Muhammed b. Ebû Bekir 38/658 yılında öldürüldü.⁶²

Muâviye b. Hudeyc, Muhammed b. Ebû Bekir'i öldürdükten sonra bu haberi Hz. Osman'ın akrabalarına iletmesi için azatlı bir kölesini Medine'ye gönderdi.⁶³

Muhammed b. Ebû Bekir'in başına gelenler ablası Hz. Âişe'ye ulaştığı zaman, o bu duruma çok üzüldü. Bir müddet namazlarının arkasından Muâviye b. Ebû Süfyân'a ve Amr b. el-Âs'a beddua etti.⁶⁴ Hz.

⁶¹ el-Mâide 5/47.

⁶² el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/171-172; et-Taberî, *Târîh*, 3/132; Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha vd. (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 20/155-156.

⁶³ el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 30.

⁶⁴ et-Taberî, *Târîh*, 3/132; en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 20/156.

Âişe'nin yürürken ne zaman ayağı sürçse: "Allah, Muâviye b. Hudeyc'i perişan etsin." derdi.⁶⁵

Muhammed b. Ebû Bekir'in öldürülmesi ile bağlantılı olan bir rivayet de bazı kaynaklarda Muâviye b. Hudeyc ile irtibatlandırılmaktadır. Bu rivayete göre Mısır'da yaşayan Abdurrahman b. Şümâse bir konuyu sormak için Hz. Âişe'nin yanına geldi. Hz. Âişe bu kişinin Mısır ehlinde olduğunu öğrenince ona: "Bu gazanızda emîrinizin size karşı davranışları nasıldı?" diye sordu. Abdurrahman b. Şümâse de: "Ondan bir kötülük görmedik. İçimizden birisinin devesi ölse deve, kölesi ölse köle, yiyeceğe muhtaç olsa yiyecek verir." dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe: "Onun kardeşim Muhammed b. Ebû Bekir'e yaptıkları sana Rasûlullah'dan duyduğum şu sözü aktarmama mani olamaz. Rasûlullah evimdeyken: 'Allah'ım bir kişi ümmetimin işlerinden bir işi üstlenir de onlara zorluk çıkarırsa sen de ona zorluk çıkar. Bir kimse de ümmetimin işlerinden bir işi üstlenir de onlara güzellikle muamele ederse sen de ona güzellikle muamele eyle.' buyurdu." dedi.⁶⁶ Bazı kaynaklarda Hz. Âişe'nin ismini zikretmediği bu şahsın Muâviye b. Hudeyc olduğu ifade edilmektedir.⁶⁷ Bazı kaynaklarda ise bu kişinin Amr b. el-Âs olduğu zikredilmektedir.⁶⁸

Muhammed b. Ebû Bekir'in vefatından sonra Mısır'ın yönetimi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın eline geçti. Bu başarının tamamen kendi gayretlerinin bir neticesi olduğunu düşünen Amr b. el-Âs da Mısır valiliğinin kendisine verileceğini umuyordu. Ancak Amr b. el-Âs'ın tüm başarıyı sahiplenen tavrının bir sonucu olarak Muâviye b. Ebû Süfyân Mısır valiliğini Amr'a vermek hususunda isteksiz bir tavır takındı. Bunun üzerine Amr b. el-Âs ile Muâviye b. Ebû Süfyân'ın arası açıldı. Artık halk da bu ikisinin bir araya gelemeyeceğini düşünmeye başlamıştı. Ancak

⁶⁵ el-Belâzürî, *Ensâb*, 3/172.

⁶⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İmâre", 19; Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/93.

⁶⁷ Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tânk b. İvazullah, Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî (Kâhîre: Dâru'l-Harameyn, 1995), 9/172-173; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/152-153.

⁶⁸ Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (İzmir: Işık Yayınları, 2013), 5/3800.

Muâviye b. Hudeyc bu duruma müdahale ederek ikisini barıştırdı. Ayrıca o, ikisinin arasında bir sözleşme hazırlayarak Amr ve Muâviye'nin hem birbirlerine karşı hem de insanlara karşı olan sorumluluklarını bir belge içerisinde kayda aldı. Bu sözleşmeye göre Mısır valiliği yedi sene boyunca Amr b. el-Âs'da kalacak buna karşı Amr da Muâviye b. Ebû Süfyân'a itaat edecekti. Bu sözleşme bazı şahitlerin huzurunda imzalandı. Böylelikle Amr b. el-Âs 39/660 tarihinde Mısır valiliğine geçti.⁶⁹

1.4. Muâviye b. Ebû Süfyân Dönemi

1.4.1. Mısır ve İfrîkiye Valileri

Hz. Ali'nin Ramazan 40/Ocak 661 tarihinde Abdurrahman b. Mülcem tarafından şehit edilmesi⁷⁰ ve Hz. Hasan'ın da yaklaşık altı ay sonra Rebülevvel 41/Temmuz 661 tarihinde hilafeti Muâviye b. Ebû Süfyân'a devretmesiyle⁷¹ tüm İslâm âleminde yeni bir dönem başlamıştı. Bu dönemde Amr b. el-Âs vefat tarihi olan 43/663 yılına kadar Mısır valisi olarak görevine devam etmişti.⁷² Amr b. el-Âs'ın valiliği ele geçirmesinde büyük katkısı olan Muâviye b. Hudeyc bu dönemde Mısır yönetiminde oldukça etkiliydi. Muâviye b. Hudeyc'in komutan olarak İfrîkiye bölgesine düzenlediği üç seferden ikincisi de Amr b. el-Âs'ın valiliği döneminde 41/662 yılındaydı.⁷³

43/664 tarihinde Amr b. el-Âs'ın vefatıyla sonuçlanan hastalığı sırasında Muâviye b. Hudeyc de onu ziyaret edenler arasındaydı. Amr öldüğünde Muâviye b. Hudeyc: "Halkın ileri görüşlü ve kabiliyetli olanlarının dörtte biri gitti." demişti.⁷⁴ Muâviye b. Ebû Süfyân, Amr b. el-Âs'ın vefatının ardından onun oğlu Abdullah b. Amr'ı Mısır'a vali tayin

⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/194-195.

⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/26-27.

⁷¹ et-Taberî, *Târîh*, 3/164-168; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/39.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/197.

⁷³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/152; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/39.

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/196; el-Belâzürî, *Ensâb*, 5/138; Ayrıca bk. Önkâl, "Dühât-ı Arab", 10/18.

etti.⁷⁵ Ancak 47/667 tarihinde onu valilikten azlederek⁷⁶ yerine Muâviye b. Hudeyc'i Mısır valisi olarak tayin etmiştir.⁷⁷

Muâviye b. Hudeyc, 50/670 yılında kadar Mısır ve İfrîkiye bölgelerinde valilik yapmıştı. 50/670 yılında Muâviye b. Ebû Süfyân onu Mısır valiliğinde tutup İfrîkiye valiliğinden azletmiş ve onun yerine İfrîkiye bölgesine vali olarak Ukbe b. Nâfi'yi tayin etmiştir.⁷⁸

Muâviye b. Hudeyc Mısır valiliği görevini 55/675 yılına kadar devam ettirmiş, bu yılda Muâviye b. Ebû Süfyân, Muâviye b. Hudeyc'i Mısır valiliğinden Ukbe b. Nâfi'yi de Afrika valiliğinden azlederek bu iki valiliğe Mesleme b. Muhalled'i tayin etmiştir.⁷⁹

Bazı kaynaklarda, Muhammed b. Yûsuf el-Kindî (öl. 350/961) ve İbn Tağrıberdî (öl. 874/1470) gibi Mısır tarihçileri tarafından Muâviye b. Hudeyc'in Mısır valileri arasında sayılmaması⁸⁰ sebebiyle onun Mısır'da valilik görevinde bulunmadığı zikredilmektedir.⁸¹ Ancak İbn Sa'd (öl. 230/845), Belâzürî (öl. 279/892), Begavî (öl. 317/929) ve Taberî (öl. 310/923) gibi bazı ilk dönem âlimleri onun Mısır'da valilik yaptığını ifade etmektedirler.⁸²

⁷⁵ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 327.

⁷⁶ et-Taberî, *Târîh*, 3/204; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/43.

⁷⁷ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 327; et-Taberî, *Târîh*, 3/204.

⁷⁸ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/43.

⁷⁹ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/46; Bazı kaynaklarda 50/670 yılında Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Muâviye b. Hudeyc'i Mısır valiliğinden Ukbe b. Nâfi' el-Fihri'yi de Afrika valiliğinden azlederek bu iki valiliğe Mesleme b. Muhalled'i tayin ettiği, böylelikle Mesleme'nin Mısır ve Afrika bölgelerinin tümünün valiliğine getirilen ilk kişi olduğu aktarılmaktadır. et-Taberî, *Târîh*, 3/210.

⁸⁰ Kindî ve İbn Tağrıberdî, Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde sırasıyla Amr b. el-Âs, Utbe b. Ebû Süfyân, Ukbe b. Âmir ve Mesleme b. Muhalled'in Mısır'da valilik yaptıklarını belirtmişlerdir. el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât*, 31-38; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 1/113-157.

⁸¹ Pellat, "Mu'âwiya b. Hıdaydî", 7/269; Özkuyumcu, "Muâviye b. Hudeyc", 30/335.

⁸² el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/386; el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 327; et-Taberî, *Târîh*, 3/204; İbn Sa'd'ın eserinde Muâviye b. Hudeyc'in Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Mısır valisi olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İbn Hacer el-Askalânî eserinde İbn

İlk dönem müverrihlerinin aktardığı bilgilerin oldukça değerli oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak özellikle kendisi de Muâviye b. Hudeyc gibi Tüçîb kabilesine mensup olup Mısır tarihiyle ilgili müstakil çalışmaları bulunan Muhammed b. Yûsuf el-Kindî'nin⁸³ onu Mısır valileri içerisinde saymaması da oldukça önemlidir.

Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevî Devleti'nin ilk dönemlerinde İfrîkiye bölgesi Mısır valisinin idaresi altında bulunuyordu. Abdülmelik b. Mervân'ın vefatından sonra 86/705 yılında hilâfet makamına geçen Velîd b. Abdülmelik İfrîkiye ve Mağrib bölgesinin valilerini doğrudan hilâfet merkezine bağladı.⁸⁴ Yani ancak bu tarihten sonra İfrîkiye bölgesi için müstakil bir validen söz edilebilir. Dolayısıyla Muâviye b. Hudeyc'in Mısır valilerine bağlı olarak İfrîkiye bölgesinde ikinci dereceden bir valilik yaptığı ifade edilebilir.

Muâviye b. Hudeyc'in Mısır valiliği yapıp yapmadığı ile ilgili kesin bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Ancak her hâlükârda kendisinin Mısır bölgesinde çok itibarlı olduğu, dolayısıyla Mısır üzerinden gerçekleştirilen İfrîkiye seferlerinde de çok önemli vazifeler aldığı muhakkaktır.

1.4.2. İfrîkiye Fetihleri

Hz. Ali ve Muâviye b. Ebû Süfyân arasında yaşanan çekişmeler sırasında Afrika bölgesinde daha önce ele geçirilen bazı bölgeler isyan etmişti. Muâviye b. Ebû Süfyân halife olduktan sonra Afrika Kıtası'nda daha önce ele geçirilip itaatten ayrılan bölgelerin tekrar ele geçirilmesi ve yeni fetihlerin yapılması amacıyla bu bölgeye yeni ordular göndermeye karar verdi. Muâviye b. Ebû Süfyân, komutanlarını bu bölgede daha önceki savaşlarda görev yapmış kişilerden seçmeye dikkat etmişti. Bu komutanlardan birisi de Muâviye b. Hudeyc'ti.⁸⁵

Sa'd'dan böyle bir bilgi ulaştığını ifade etmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 5/161.

⁸³ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Kindî, Muhammed b. Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/40-41.

⁸⁴ Yver, "İfrîkiye", 5/2/940.

⁸⁵ Adem Apak, "Kuzey Afrika'da İlk İslâm Fetihleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 166.

Muâviye b. Hudeyc, 45/665 tarihinde⁸⁶ İfrîkiye bölgesine Muâviye b. Ebû Süfyân'ın emriyle büyük bir sefer düzenledi. Zikredilen tarihte İfrîkiye valisi olan Muâviye b. Hudeyc,⁸⁷ günümüzde Tunus sınırları içerisinde kalan bazı şehirleri bu sefer sırasında ele geçirdi. İfrîkiye seferinden önce Muâviye b. Ebû Süfyân, Medine valisi Mervân b. Hakem'e mektup yazarak Medine'deki askerleri de oğlu Abdülmelik b. Mervân komutasında Afrika'ya göndermesini emretti.⁸⁸ Bunun üzerine Abdülmelik b. Mervân bir grup askerle birlikte Muâviye b. Hudeyc'in ordusuna katıldı.⁸⁹ Bu ordu içerisinde Kureyş eşrafından Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr gibi bazı önemli isimler de bulunmaktaydı. Müslümanlar Tunus mıntikasına ulaştığında bölgenin Rum yöneticisi Müslümanların üzerine otuz bin kişilik bir ordu gönderdi. Muâviye b. Hudeyc bunu haber alınca Abdullah b. Zübeyr komutasında kalabalık bir

⁸⁶ Tunus mıntikasındaki Sûse, Benzert ve Celûlâ gibi önemli şehirlerin fethi ile sonuçlanan bu sefer hakkında kaynaklarda farklı tarihlendirmeler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar bu seferi tarih belirtmeksizin aktarmaktadırlar. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/156; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/485; Bazı kaynaklarda ise bölgeye 45/665 yılında bir sefer yapıldığı, ancak Müslümanların bazı ganimet ve esirler almak dışında ciddi bir başarı elde edemediği ifade edilir. Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 127; Bu kaynaklarda Sûse, Benzert ve Celûlâ gibi şehirlerin fethedildiği seferin tarihi olarak 50/670 yılı verilmektedir. Aynı kaynaklarda bu tarihi şüpheli hale getiren bir bilgi de bulunmaktadır. Buna göre, bu seferden önce Muâviye b. Ebû Süfyân Medine valisi olan Mervân b. Hakem'e mektup yazarak Medine'deki askerleri de oğlu Abdülmelik b. Mervân komutasında Afrika'ya göndermesini emretmiştir. Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 129; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/380; Ancak, Mervân b. Hakem'in Medine valilikleri 42-49/662-669 yılları arası ile 54-56/674-676 yılları arasında kapsamaktadır. İrfan Aycan, "Mervân I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/226.

⁸⁷ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/42.

⁸⁸ Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 129; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/380.

⁸⁹ Bazı kaynaklarda bu seferin 34/655 yılında Hz. Osman döneminde yapıldığı şeklinde aktarımlar da bulunmaktadır. İbn Abdülhakem, *Fütûh*, 220; Ancak bu bilgi doğru değildir. Çünkü kaynakların genelinde Abdülmelik b. Mervân'ın 26/647 yılında doğduğu kaydedilmektedir. Dolayısıyla onun bu sefere sekiz yaşında katılmış olması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Fatih Erkoçoğlu, *Abdülmelik b. Mervân ve Dönemi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 48.

süvari birliğini onların üzerine gönderdi. Yapılan savaşta Rumlar hezimete uğratıldı.⁹⁰ Ardından Abdullah b. Zübeyr'in emrindeki ordu Sûse⁹¹ şehrine giderek burayı fethetti.⁹²

Ordusunu birkaç kola ayıran Muâviye b. Hudeyc, bin kişilik bir süvari grubunu da Abdülmelik b. Mervân'ın komutasında Celûlâ'ya⁹³ gönderdi. Celûlâlîlar Abdülmelik'e teslim olmayı reddettikleri için burada mancınıklar kuruldu. Ancak bir müddet sonra Muâviye b. Hudeyc, Abdülmelik'e bir mektup göndererek oradan ayrılmasını istedi. Abdülmelik'in emrindeki askerler bölgeden ayrılmak üzereyken kale duvarlarından birisi yıkıldı. Bunun üzerine Müslüman askerler şehre girerek onlarla savaştılar ve bir miktar ganimet ve esir ele geçirdiler.⁹⁴ Abdülmelik b. Mervân Celûlâ'dan ele geçirilen ganimetlerin sadece kendi askerlerine dağıtılmasını istiyordu. Ancak Muâviye b. Hudeyc bu ayrıcalığı kabul etmeyerek ganimetin bu sefere katılan ordunun tamamına dağıtılmasını sağlamıştır.⁹⁵ Muâviye b. Hudeyc yine bu sefer esnasında bir şehir halkıyla da sulh yapmıştı.⁹⁶ Kendileriyle sulh yapılan şehir halkının Benzert⁹⁷ olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bugünkü Tunus topraklarının en kuzeyinde Akdeniz sahilinde bulunan bu şehrin de Muâviye b. Hudeyc tarafından fethedildiği aktarılmakta, fetih tarihi olarak 41/661 yılı verilmektedir. Ancak verilen tarihle birlikte, Muâviye b. Hudeyc'in yanında Abdülmelik b. Mervân'ın da bulunduğu

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/485; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/40, 42.

⁹¹ Tunus'un doğusunda Akdeniz sahilinde tarihî bir şehir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3/281-283.

⁹² İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/40.

⁹³ Celûlâ, Afrika'da Kayravan şehrine yirmi dört mil uzaklıkta bir şehirdir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/156.

⁹⁴ Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 129; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/40-42.

⁹⁵ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/42; İbn Abdülmün'im Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ fi haberî'l-aqtâr*, thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Mektebetü Lübnân, 1984), 168.

⁹⁶ Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 129.

⁹⁷ Tunus'un kuzeyinde bir liman şehridir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/499-500.

aktarılması⁹⁸ bu fethin 45/665 tarihinde gerçekleşen sefer sırasında yapıldığına işaret etmektedir.

1.4.3. Sicilya Seferi

Sicilya Adası'na yapılan ilk seferde de Muâviye b. Hudeyc'in ismi geçmektedir. Bazı kaynaklarda Sicilya üzerine ilk yapılan seferin Hz. Osman'ın hilafeti döneminde 31/652 yılında yapıldığı kaydedilmektedir. Bu iddiaya göre Şam valisi Muâviye b. Ebû Süfyân donanma komutanı olan Muâviye b. Hudeyc'i iki yüz parçalık bir donanma ile Sicilya Adası'na göndermiş, ancak Müslümanlar kıyı şeridinden elde ettikleri bazı ganimetler dışında bu seferde fazla bir varlık gösterememişlerdir.⁹⁹

Belâzürî kesin bir tarih belirtmeksizin Sicilya üzerine ilk seferin Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti döneminde Muâviye b. Hudeyc tarafından yapıldığını belirtir.¹⁰⁰ Bazı kaynaklarda ise ilk Sicilya seferinin yine Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Muâviye b. Hudeyc'in görevlendirdiği Abdullah b. Kays el-Fezârî komutasında yapıldığı belirtilmektedir. Buna göre, Mısır ve İfrîkiye valisi Muâviye b. Hudeyc, Abdullah b. Kays'ın İfrîkiye üzerinden iki yüz parça gemiden müteşekkil bir donanma ile 48/669¹⁰¹ tarihinde Sicilya üzerine gönderildiği ve bu sefer sonucunda pek çok esir ve ganimet ele geçirdiği aktarılmaktadır.¹⁰² İlk Sicilya seferini yapanın Muâviye b. Hudeyc olduğunu belirten Belâzürî de Abdullah b. Kays'ın Sicilya seferi hususunda bazı bilgileri aktarmaktadır.¹⁰³

Sicilya'ya yapılan ilk seferler konusu oldukça karışık olmakla birlikte Muâviye b. Hudeyc üzerinden bir değerlendirme yaptığımızda ilk Sicilya seferinin Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifeliği döneminde İfrîkiye valisi olan Muâviye b. Hudeyc'in gönderdiği Abdullah b. Kays tarafından

⁹⁸ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 1/500.

⁹⁹ Mevlüt Poyraz, *Sicilya Adası ve Güney İtalya'nın Müslümanlar Tarafından Fethi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 59-62.

¹⁰⁰ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 337.

¹⁰¹ Sicilya seferinin 46/667 tarihinde gerçekleştiği şeklinde rivayetler de bulunmaktadır. İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 1/42.

¹⁰² en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 24/194; Poyraz, *Sicilya Adası*, 64-67.

¹⁰³ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 337-338.

48/669 yılı civarında yapıldığı şeklinde bir sonuca ulaştığımızı kaydedebiliriz.

Hz. Osman döneminde Sicilya Adası'na bir sefer düzenlendiği kanaatinde olan yazarlar özellikle Papa I. Martin'e (öl. 35/655) ait olduğu iddia edilen bazı mektuplar üzerinden bu iddialarını temellendirmeye çalışmaktadırlar. Öncelikle bu mektupların mevsukiyeti tartışmalıdır. Ayrıca burada kullanılan sarazen kelimesinin ihtiva ettiği kesim de net değildir. Bu ibareyle Müslümanlar kastedilmiş olabileceği gibi adada Bizans hâkimiyeti altında yaşayan Hristiyan veya İslâm'dan başka dinlere inanan Araplar da kastedilmiş olabilir. Dolayısıyla bu mektuplar üzerinden bir neticeye ulaşmanın uygun olmadığı kanaatindeyiz.¹⁰⁴

Hz. Osman döneminde Sicilya Adası'na ilk defa sefer yapıldığı iddiası kanaatimize göre bazı sebeplerden dolayı makul değildir. Öncelikle Sicilya üzerine gönderilecek bir donanmanın aradaki uzaklık farkı dolayısıyla Şam'dan değil İfrîkiye üzerinden harekete geçmesi daha makuldür. Suriye bölgesinden hareket eden bir donanmanın Sicilya'ya ulaşması için yaklaşık olarak iki bin km. yol katetmesi gerekmektedir. Denizcilikle o yıllarda yeni tanışmış bulunan Müslümanlar için de bu uzaklığın ne derece büyük olduğu gayet aşikârdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi 45/665 tarihinde bugün Tunus toprakları içerisinde kalan bölge İslâm hâkimiyetine girmiştir. 48/669 tarihinde yani bu fetih dalgasından üç sene sonra Sicilya'nın hemen güneyinde bulunan İfrîkiye toprakları üzerinden bir sefer yapılmış olması oldukça makuldür. Çünkü Tunus'tan harekete geçen bir donanmanın Sicilya'ya ulaşmak için katetmesi gereken yol üç yüz kilometre bile değildir. Bu coğrafi gerçekliklere ek olarak Hz. Osman döneminde Sicilya seferinin yapıldığını iddia eden kaynaklarda bu seferin Şam valisi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın donanma komutanı Muâviye b. Hudeyc tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Muâviye b. Hudeyc ile ilgili ilk dönem kaynaklarındaki rivayetlerde onun deniz savaşlarıyla ilgili çarpışma vs. gibi hiçbir ayrıntı göze çarpmamaktadır. Üstelik 31/652

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Daniel G. König, "653: Papst Martin I. leugnet in einem Brief die Kollaboration mit den expandierenden Sarazenen", *Transmediterrane Geschichte* 1/2 (2019), 1-4.

senesi Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd'ın Nûbeliler üzerine sefer yaptığı yıldır. Daha öncede kaydettiğimiz üzere Muâviye b. Hudeyc bu savaşta bir gözünü kaybetmişti. Bu durumda Muâviye b. Hudeyc'in hem Mısır valisi hem de Şam valisiyle birlikte savaşlara katıldığı şeklinde bir tenakuz ortaya çıkmaktadır. Ayrıca rivayetlerde aktarıldığı gibi Muâviye b. Ebû Süfyân Şam valiliği sırasında Muâviye b. Hudeyc'e donanma komutanlığı vermiş ise ikisinin ilişkilerinin oldukça iyi olduğu gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Ancak yaptığımız araştırmalarda Muâviye b. Ebû Süfyân ile Muâviye b. Hudeyc'in ilişkilerinin Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonraki süreçte başladığı ve Amr b. el-Âs'ın Mısır'ı ele geçirmesinden sonra da gittikçe arttığı anlaşılmaktadır. Yine Muâviye b. Hudeyc hakkında bilgi aktaran ilk dönem kaynaklarında Hz. Osman döneminde Muâviye b. Hudeyc'in yönettiği bir Sicilya seferinden hiç bahsedilmemektedir. Tüm bunlara ek olarak Kıbrıs Adası üzerinden de bir değerlendirme yapacak olursak Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Şam valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, Kıbrıs'a 28/649 ve 33/654 tarihlerinde iki sefer yapmış ve burayı ancak ikinci seferde tam manasıyla kontrol altına alabilmiştir. Hz. Osman özellikle ilk sefer öncesinde yalnızca gönüllü askerlerin götürülmesi ve Muâviye'nin eşini de beraberinde götürmesi şartıyla bu sefere izin vermiştir. Sonuç olarak Hz. Osman'ın İslâm coğrafyasına çok yakın bir bölge olan Kıbrıs'a bile sefer hususunda çok zor izin verdiği gibi bir gerçeklik bulunmaktadır.¹⁰⁵ Sicilya Adası ise o tarihlerde Müslümanların bulunduğu bölgeye çok uzaktır. Bu sebeple Hz. Osman'ın böyle bir sefer için izin verme ihtimali zayıftır. Dolayısıyla Hz. Osman döneminde Sicilya üzerine bir seferin yapılmış olma ihtimali oldukça düşüktür.

1.4.4. Muâviye b. Hudeyc ile Muâviye b. Ebû Süfyân'ın İlişkileri ve Vefatı

Muâviye b. Hudeyc, Hz. Ömer döneminden itibaren fetih faaliyetlerine katılmış olan bir sahâbîydi. Kabilesi içerisinde de büyük bir nüfuza sahip olduğu anlaşılan Muâviye, Hz. Ömer döneminde Amr b. el-Âs komutasında gerçekleşen Mısır bölgesindeki fetih faaliyetlerine

¹⁰⁵ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 218-220.

katılmıştı. Bu sebeple ömrünün geri kalanını burada geçirdiği Mısır bölgesinde kendisi bir hayli nüfuzlu biriydi. Onun bölgedeki etkisi Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde de devam etti. Muâviye b. Ebû Süfyân da bazı sebeplerden dolayı Muâviye b. Hudeyc'e büyük saygı duyuyordu. Öncelikle o, Muâviye b. Hudeyc'in Mısır bölgesindeki nüfuzunu bildiği için onu ve kabilesini karşısına almak istemiyordu. Ayrıca Mısır'ın Muâviye b. Ebû Süfyân'ın tarafına geçmesinde de onun büyük tesiri vardı. Üstelik Muâviye b. Hudeyc kendisine verilen valilik görevini en güzel şekilde yerine getirerek Muâviye b. Ebû Süfyân'a ganimetler sayesinde pek çok maddi imkân sağlamıştı. Tüm bunlara ek olarak Muâviye b. Hudeyc'in Emevî rejimine de oldukça sadık olduğu veya görüşlerinin Emevîlerle uyum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu iddiayı destekleyen bir rivayet kaynaklarımızda şöyle aktarılmıştır: Hz. Hasan'a bir adam gelip Muâviye b. Hudeyc ismindeki bir kişinin Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanında Hz. Ali'ye kötü bir şekilde küfrettiğini söyledi. Hz. Hasan, Muâviye b. Hudeyc'i tanımadığı için kendisine bu bilgiyi veren kimseye: "Onu görürsen bana söyle." dedi. Bu bilgiyi Hz. Hasan'a aktaran kişi Muâviye b. Hudeyc'i Amr b. Hureys'in evinde görerek durumu Hz. Hasan'a haber verdi. Muâviye'nin yanına giden Hz. Hasan ona üç kere: "Muâviye b. Hudeyc sen misin?" diye sordu. Ancak o bu sorulara cevap vermedi. Daha sonra Hz. Hasan: "Ciğer yiyen kadının oğlunun (Muâviye b. Ebû Süfyân) yanında Ali'ye söven sen misin? Şayet Havz'ın yanında Ali'ye ulaşırsan ki bunun mümkün olacağını zannetmiyorum. Onu, yabancı develeri kendi sürüsünden kovan kişi gibi, kâfirleri ve münafıkları Rasûlullah'ın Havz'ının yanından çıkarırken bulacaksın. Bu doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik edilmiş olan Ebû'l-Kâsım'ın (Rasûlullah) sözüdür." dedi.¹⁰⁶

Aralarındaki tüm uyum ve işbirliğine rağmen Muâviye b. Ebû Süfyân ile Muâviye b. Hudeyc'in karşı karşıya geldiği veya anlaşamadıkları bazı olaylar da yaşanmıştı. İkisini karşı karşıya getiren bir

¹⁰⁶ Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdülmeccîd Selefi (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1984), 3/82-83; Ayrıca bk. Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1990), 12/139-141.

olay 51/671 tarihinde yaşanmıştı. Bu yılda Kûfe eşrafından Hucr b. Adî ve bazı arkadaşları Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından Hz. Ali taraftarı olmak ve devlete başkaldırmak iddiasıyla infaz edilmişti. Muttaki bir insan olan Hucr b. Adî'nin öldürülmesi Hz. Âişe ve Abdullah b. Ömer gibi pek çok kıymetli sahâbîyi de oldukça üzmüştü.¹⁰⁷ Bu olaya tepki gösteren şahsiyetlerden biri de Muâviye b. Hudeyc'di. Hucr ve arkadaşları öldürüldüğü zaman Muâviye b. Hudeyc İfrîkiye bölgesindeydi. Bu haber kendisine ulaştığında o ayağa kalkarak yanında bulunan arkadaşlarına ve ileri gelen kimselere: "Bizler Kureyş'in saltanatı için mi savaşıyoruz? Hâlbuki onlar işleri yoluna girdiği vakit bizi öldürmeye başlıyorlar. Benim sözüme kıymet veren Yemenlilere sözüm şudur: Allah'a yemin olsun ki! Kureyş'in birbiriyle ikinci bir kez savaştığına şahit olursak onları birbirleriyle savaşmaları için yalnız bırakalım. Onlardan hangisi galip gelirse biz de ona itaat ederiz." dedi.¹⁰⁸

Muâviye b. Hudeyc bu olaya tepkisini Muâviye b. Ebû Süfyân'ın bizzat kendisine de göstermişti. İlerleyen zamanlarda ikilinin bir araya geldiği bir vakitte Muâviye b. Ebû Süfyân, Muâviye b. Hudeyc'e: "Seni Muhammed b. Ebû Bekir'i öldürmeye sevk eden neydi?" şeklinde bir soru yöneltti. Bunun üzerine Muâviye b. Hudeyc: "Seni Hucr b. Adî'yi öldürmeye sevk eden şeyin aynısı, sen bizim akli başında adamlarımızı öldürüp de sonra bizi, sizin sefihlerinizi öldürdüğümüz için mi ayıplıyorsun?" dedi.¹⁰⁹ Hucr b. Adî, Muâviye b. Hudeyc gibi Kinde kabilesine mensuptu.¹¹⁰ Ancak rivayette görüldüğü üzere Muâviye b. Hudeyc'in tepkisinin temel dinamiği asabiyet değildi. O, Hucr b. Adî'yi toplumdaki saygın ve ileri görüşlü bir kimse olarak görüyordu ve öldürülmeyi hak edecek kadar büyük bir suçunun olmadığını düşünüyordu.

¹⁰⁷ Nebi Bozkurt, "Hucr b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/277-278.

¹⁰⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, 3/39-40.

¹⁰⁹ el-Belâzürî, *Ensâb*, 5/47.

¹¹⁰ ez-Zehebî, *Siyer*, 3/40.

Muâviye b. Hudeyc ile Muâviye b. Ebû Süfyân'ın karşı karşıya geldiği diğer bir olay 58/678 yılı civarında yaşanmıştır. Bu yılda Muâviye b. Ebû Süfyân kız kardeşi Ümmü'l-Hakem'in oğlu Abdurrahman b. Ümmü'l-Hakem'i Kûfe'ye vali olarak tayin etmişti. Ancak sergilediği kötü yönetim sebebiyle Kûfeliler tarafından şehirden kovuldu. Bunun üzerine Muâviye yeğeni Abdurrahman'ı Mısır'a vali olarak tayin etti. Abdurrahman'ın Mısır'a hareket ettiğini haber alan Muâviye b. Hudeyc Mısır'a iki merhale uzaklıkta bir yerde onu karşılayarak: "Dayının yanına dön. Ömrüme yemin olsun ki! Kûfeli kardeşlerimize karşı sergilediğin kötü yönetimi burada sergilemene izin vermeyeceğiz." dedi. Bunun üzerine Abdurrahman, dayısı Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanına döndü. Bir müddet sonra Muâviye b. Hudeyc de Şam'a geldi. O, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanına geldiğinde Abdurrahman'ın annesi Ümmü'l-Hakem de oradaydı. Ümmü'l-Hakem onu görünce hoşnutsuzluğunu belli etmek için: "Hoş gelmedi! Onun adını işitmek, yüzünü görmekten daha iyidir." dedi. Muâviye b. Hudeyc de: "Ey Ümmü'l-Hakem, sakın ol! Evlendin ama şereflemedin. Doğurdun ama soylu bir evlat sahibi olamadın. Senin arzun, fâsik oğlunun üzerimize vali olup bizi Kûfelileri yönettiği gibi kötü bir şekilde yönetmesiydi. Ancak Allah ona bu imkânı vermedi. Şayet başımıza vali olsaydı ona başını öne egecek büyük bir darbe vururduk. (Muâviye b. Ebû Süfyân'ı kastederek) Bu hareketimize şu oturanın gönlü olmasa da bunu yapardık." dedi. Muâviye b. Hudeyc'in Mısır'daki otoritesi sebebiyle Muâviye b. Ebû Süfyân bu sözlerden sonra kız kardeşi Ümmü'l-Hakem'i daha fazla konuşmaması için hemen susturdu.¹¹¹

Mısır ve İfrîkiye bölgesinde İslâm'a pek çok hizmeti bulunan Muâviye b. Hudeyc'in 52/672 yılında Mısır'da vefat ettiği ve onun soyundan gelenlerin Mısır'da yaşamaya devam ettiği şeklinde bazı rivayetler bulunmaktadır.¹¹² Ancak özellikle son aktardığımız rivayet Muâviye b. Hudeyc'in en azından 58/678 yılına kadar yaşadığını göstermektedir.¹¹³ Bu sebeple Muâviye b. Hudeyc'in vefat tarihini kendisi

¹¹¹ et-Taberî, *Târîh*, 3/253-254; en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 20/227.

¹¹² ez-Zehebî, *Siyer*, 3/40; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 1/143.

¹¹³ Pellat, "Mu'âwiya b. Hıdaydj", 7/269.

hakkında son rivayetin bize ulaştığı 58/678 tarihi olarak görmek kanaatimizce daha makuldür.

2. Hadis Rivayetleri

Muâviye b. Hudeyc Hz. Ömer,¹¹⁴ Ebû Zer ve Muâviye b. Ebû Süfyân'dan hadis aktarmıştır. Muâviye b. Hudeyc'den ise Abdurrahman b. Muâviye, Uley b. Rebâh, Abdurrahman b. Şümâse, Süveyd b. Kays et-Tücîbî, Urfuta b. Amr, Abdurrahman b. Mâlik eş-Şeybânî, Sâlih b. Huceyr ve Seleme b. Eslem hadis rivayet etmişlerdir.¹¹⁵

Muâviye b. Hudeyc'ten aktarılan bazı hadisler onun bizzat Hz. Peygamber'i gördüğünü ve dolayısıyla sahâbî olduğunu göstermektedir.

Muâviye b. Hudeyc:

Rasûlullah bir gün namaz kıldırırken bir rekât eksik kıldırarak selam vermiş ve mescidden çıkmıştı. Adamın biri, namazda bir rekâtı unuttuğunu söyleyerek kendisini uyarınca o tekrar mescide gelerek Bilâl'e kamet getirmesini emretti. Kametten sonra insanlara unutulmuş bir rekât namazı kıldırıldı. Bu olayı insanlara anlattığımda onlar: "O adamı tanıyor musun?" diye sordular. Ben de o adamın kim olduğunu bilmediğimi ancak görürsem kendisini hatırlayacağımı söyledim. Bir seferinde o adamı görerek bunun o kişi olduğunu söyledim. Onlar da bu kişinin Talha b. Ubeydullah olduğunu söylediler." demiştir.¹¹⁶

Muâviye b. Hudeyc, Rasûlullah'ın: "Sabah veya akşam vakti Allah için yapılacak bir yolculuk, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır." buyurduğunu işitmiştir.¹¹⁷

Muâviye b. Hudeyc, Rasûlullah'ın: "Şayet bir şeyde şifa bulunacak olsaydı bunlar hacamatçının kan akıtması, bal şerbeti veya yarayı ateşle

¹¹⁴ Hz. Ömer'den mesh ile ilgili bir hadis aktarmıştır. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/348.

¹¹⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, 3/37.

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/401; Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Salât", 190; Ebû Abdurrahmân Ahmed en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Ezân", 24.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/401; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/386.

dağlamadır. Ancak ben dağlamayı sevmiyorum.” buyurduğunu işitmiştir.¹¹⁸

Muâviye b. Hudeyc: “Kim bir ölüyü yıkar, kefenler ve kabre konuluncaya kadar onu takip ederse bağışlanmış olarak döner.” dedi.¹¹⁹

Muâviye b. Hudeyc, aktardığı bazı hadisleri ise bizzat Rasûlullah'dan duymamış, diğer sahâbîler vesilesiyle bu hadislerden haberdar olmuştur.

Muâviye b. Hudeyc: “Muâviye b. Ebû Süfyân Rasûlullah'ın eşi olan kız kardeşi Ümmü Habîbe'ye: 'Rasûlullah cima ettiği elbiseyle namaz kılar mıydı?' diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ümmü Habîbe: 'Evet. Elbisede bir kirlilik hali görmezse kılardı.' şeklinde cevap verdi.” demiştir.¹²⁰

Ayrıca Muâviye b. Hudeyc, Ebû Zer'den atlara ilgili¹²¹ ve Muâviye b. Ebû Süfyân'dan Türklerle ilgili birer hadis de rivayet etmiştir.¹²²

Sonuç

Yemen asıllı Kinde kabilesinin Benî Sekûn kolunun Benî Tüceb boyuna mensup olan Muâviye b. Hudeyc, doğrudan Hz. Peygamber'den aktardığı dört rivayetten de açıkça anlaşıldığı üzere Rasûlullah hayattayken Müslüman olmuş ve kendisi ile görüşerek sahâbî olma şerefine nail olmuştur. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde meydana gelen olaylarda ismi geçmeyen Muâviye b. Hudeyc, Hz. Ömer döneminde gerçekleşen Yermük Savaşıyla birlikte önemli olaylarda etkili olmaya başlamıştır. Muâviye b. Hudeyc'in hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisi Mısır'ın fethi olmuştur. Amr b. el-Âs ile birlikte katıldığı Mısır bölgesindeki fetihlerden sonra bölgeye yerleşerek

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/401; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/328-329.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/348; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/401-402; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/275-276.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/426-427; Ebû Muhammed ed-Dârimî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Salât”, 102; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tahâret”, 83; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 131; en-Nesâî, “Tahâret”, 186.

¹²¹ en-Nesâî, “Hayl”, 9.

¹²² Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, 13/366-367.

hayatının sonuna kadar burada yaşamıştır. Onun soyundan gelenler de sonraki yıllarda Mısır'da yaşamaya devam etmişlerdir.

Hz. Osman döneminde başlayan iç karışıklıklarda Muâviye b. Hudeyc, Hz. Osman taraftarı bir tutum sergilemiştir. Onun Özellikle Muhammed b. Ebû Bekir'le aralarında geçen konuşmalara ve Muhammed b. Ebû Bekir hakkındaki yorumlarına baktığımızda kendisinin Hz. Osman'ı haklı bulduğunu muhalif gruptakileri ise sefih kimseler olarak nitelendirdiği anlaşılmaktadır. O, bu tutumunun doğal bir sonucu olarak Hz. Ali'nin hilafetinin ilk yıllarında yeni halifeye mesafeli durmuş ve Hz. Osman'ın katilleri cezalandırılana kadar kendisine biat etmeyeceğini açıklamıştır. Muâviye b. Hudeyc, Kays b. Sa'd'ın Mısır valiliği döneminde de bu tavrını devam ettirmiştir. Ancak Hz. Osman'ın katillerinden biri olarak anılan Muhammed b. Ebû Bekir'in Mısır valisi olması ve Hz. Osman taraftarlarına karşı düşmanca bir tutum sergilemesi Muâviye b. Hudeyc'in de tutumunu değiştirmiştir. Sonraki süreçte Hz. Ali yönetimi ile Muâviye b. Hudeyc'in de başını çektiği Hz. Osman taraftarları arasında bir savaş durumu ortaya çıkmıştır. Bu yeni durumu çok iyi gözlemleyen ve değerlendiren Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Osman taraftarları ile iletişime geçerek onları kendi safına çekmeyi başarmıştır. Nihayetinde Amr b. el-Âs komutasında gönderilen orduya yardım eden Muâviye b. Hudeyc ve arkadaşları Mısır'ın Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hâkimiyetine geçmesini sağlamışlardır. Bu süreçte Muâviye b. Hudeyc, Hz. Osman'ın katillerinden biri olarak gördüğü Muhammed b. Ebû Bekir'i esir almış ve kendisinin bağışlanma ihtimali mevcut olduğu için Hz. Osman'ın kanuna kısas olarak onu öldürmüştür.

Hz. Osman döneminden itibaren İfrîkiye bölgesindeki fetih faaliyetlerine katılan Muâviye b. Hudeyc, özellikle Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Mısır merkezli olarak yürütülen İfrîkiye bölgesindeki fetih faaliyetlerinde komutan olarak görev yapmıştır. Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Mısır valiliği yaptığı tartışmalı olsa da onun İfrîkiye bölgesinde valilik yaptığının kesin olduğunu ifade edebiliriz. Müslümanların ilk Sicilya seferini yapan ordunun da Muâviye b. Hudeyc'in emriyle gönderildiği anlaşılmaktadır. Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Mısır ve İfrîkiye bölgelerinde çok büyük bir nüfuza sahip olan

Muâviye b. Hudeyc'in 52/672 yılında vefat ettiği aktarılsa da kendisinin en azından 58/678 yılına kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Apak, Adem. "Kuzey Afrika'da İlk İslâm Fetihleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 159-173.
- Aycan, İrfan. "Mervân I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/225-227. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Begavî, Ebü'l-Kâsım. *Mu'cemü's-şahâbe*. thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd el-Cekenî. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-eşrâf*. thk. Muhammed Hamîdullah vd. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu'l-Büldân*. çev. Mustafa Fayda. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2. Basım, 2002.
- Bozkurt, Nebi. "Hucr b. Adî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/277-278. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Nebi. "Nûbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/222-223. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülmûid Han. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Dârimî, Ebû Muhammed. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. 5 Cilt. İzmir: Işık Yayınları, 2013.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Hanîfe ed-Dîneverî. *el-Ah̄bârü't-tvâil*. thk. Abdülmün'im Âmir. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, 1960.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî. *Müsned*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 14 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn lî't-Türâs, 2. Basım, 1990.
- Erkoçoğlu, Fatih. *Abdülmelik b. Mervân ve Dönemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/130-131. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

- Fayda, Mustafa. "Yermük Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/485-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "İbn Mülcem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/220. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr. *et-Târîh*. thk. Mustafa Necîb Fevvâz, Hikmet Keşî Fevvâz. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Himyerî, İbn Abdülmün'im. *er-Ravzü'l-mi'târ fi haberî'l-aqtâr*. thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Mektebetü Lübnân, 2. Basım, 1984.
- İbn Abdülhakem, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh. *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2004.
- İbn Ebû Hâtim. *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1953.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *el-Muhabber*. thk. İlse Lichtenstadter. Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İşâbe fi temyîzi's-şahâbe*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed. *Cemheretü ensâbi'l-Arab*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 5. Basım, 1982.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Kitâbü's-sikât*. 10 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn İzârî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Beyânü'l-muğrib fi ihtişâri aḥbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Mahmûd Beşşâr Avvâd. 4 Cilt. Tûnus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2013.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Cîze: Hicr, 1997.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *el-İmâme ve's-siyâse*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2009.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2012.

- İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf. *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût vd. 16 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1972.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâzî, Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 5. Basım, 2010.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî. *Üsdü'l-ğâbe fi ma 'rifeti's-şahâbe*. thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 4. Basım, 2009.
- Kindî, Muhammed b. Yûsuf. *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Quđât*. thk. Rhuvon Guest. Leiden: Brill, 1912.
- König, Daniel G. "653: Papst Martin I. leugnet in einem Brief die Kollaboration mit den expandierenden Sarazenen". *Transmediterrane Geschichte* 1/2 (2019), 1-6.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV Yayınları, 13. Basım, 2005.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Kindî, Muhammed b. Yûsuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/40-41. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Minkârî, Nasr b. Müzâhim. *Vak'atü Şıffîn*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Beyrût: Dâru'l-Cil, 1990.
- Muhammed b. Nâsır b. Ahmed. "Muâviye b. Hudeyc es-Sekûnî ve devruhû fi fethi İfrîkiyâ". *Mecelletü Buhûsi Külliyyeti'l-Âdâb* 8/28 (1997), 43-101.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhâb. *Nihâyetü'l-ereb fi fününi'l-edeb*. thk. Müfid Muhammed Kumeyha vd. 33 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Önkal, Ahmet. "Dühât-ı Arab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/18-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Özkuyumcu, Nadir. "İfrîkiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/515-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Özkuyumcu, Nadir. "Muâviye b. Hudeyc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/334-335. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Özkuyumcu, Nadir. "Tüçîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/457. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Pellat, Charles. "Mu'âwiya b. Hıdaydî". *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*. ed. C. E. Bosworth vd. 7/269. Leiden: Brill, 1993.
- Poyraz, Mevlüt. *Sicilya Adası ve Güney İtalya'nın Müslümanlar Tarafından Fethi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-evsaf*. thk. Târik b. İvazullah, Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd Selefî. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1984.
- Taberî, Ebû Ca'fer. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 5. Basım, 2012.
- Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. thk. Abdülemîr Mühennâ. 2 Cilt. Beyrût: Şeriketü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2010.
- Yâkût el-Hamevî. *Mu'cemü'l-büldân*. 5 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdr, 1977.
- Yücesoy, Hayrettin. "Kâdisiye Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/136-137. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yver, G. "İfrîkiye". *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 5/2/939-940. Eskişehir: MEB Yayınları, 1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1982.
- Zehebî, Ebû Abdillâh. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. 53 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Basım, 1990.